

Thomas Gordon ja Noel Burch

Õpetajate kool

Kuidas tunda ennast
õpetajana paremini

Dr Thomas Gordon

Noel Burch

Õpetajate kool

Kuidas tunda ennast õpetajana paremini

 Väike Vanker⁺

Originaali tiitel:

*„Teacher Effectiveness Training” by Dr Thomas Gordon with Noel Burch
Copyright © 1974, 2003 by Linda Adams Trust. All rights reserved, including the right
to reproduce this book, or parts thereof, in any form, except for the inclusion of brief
quotations in a review.*

All rights reserved. This translation published under license.

Tõlkija: Hegi Soosaar, Annika Kupits

Toimetaja: Margit Kiisler

Konsultant: Liane Leesment / Perekeskus Sina ja Mina

Korrektuur: Anneli Erm, Kristiina Haug, Mare-Mai Kõnno, Elle Vatsar

Küljendus: Anna Lauk /MOMO

Kaane kujundus: Kalle Müller /MOMO

Tõlke autoriõigus: Hegi Soosaar, 2006; © Annika Kupits, 2006

Autoriõigus: © OÜ Väike Vanker, 2006

Tõlke kõik õigused kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku eelneva kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaaniliselt, elektrooniliselt ega muul viisil.

Kirjastus Väike Vanker teavitab Teid e-posti teel iga uue raamatu ilmumisest, kui registreerute raamatud.print.ee/registreeri.

ISBN-13: 978-9985-9757-3-2

ISBN-10: 9985-9757-3-1

*Kõikidele noortele inimestele,
kelle valu pani mind otsima
uusi teid
vanemate ja õpetajate
efektiivsemaks muutmiseks*

Sisukord

Kuidas õpetajad sellest raamatust võimalikult palju kasu saaksid? 15

Selle raamatu idee ja inimesed selle taga 17

1. Õpetaja ja õpilase vahelised suhted:
puuduv lüli 21

Mis määrab õpetaja ja õpilase vahelise suhte olemuse?

Järeleproovitud oskused, mitte ähmased üldistused

Oskused, mis aitavad õpilastel areneda

Alternatiiv kõrgushüppe meetodile

Ühesugune lähenemine kõikidele õpilastele

Mida teha laialt levinud distsipliini probleemiga?

Kuidas lahendada võimu ja sallivuse vastuolu?

2. Õpetaja ja õpilase efektiivse suhte mudel 39

Müüdid, ootused ja rollid

Milline on hea suhe õpetaja ja õpilase vahel?

Üks võimalus õpetaja ja õpilase suhete käsitlemiseks

Kas salliv või sallimatu õpetaja?

Sallivuse joone liikumine käitumise aknas

Muutused õpetajas endas
Õpilase mõju sallivuse joonele
Keskonna või olukorra mõju
Kas sallivuse teesklemine on kunagi õigustatud?
Kellel on probleem?
Miks probleemi omaniku küsimus nii tähtis on?
Miks probleemideta ala oluline on?

3. Mida õpetajad saavad teha, kui õpilasel on probleem? 63

Miks õpetajatel ei õnnestu õpilasi probleemide lahendamisel aidata?

Riskantsed reaktsioonid: 12 suhtlemistõket

Miks 12 suhtlemistõket nii ebaefektiivsed on?

Kolm tavalist eksiarvamust

Aktsepteerimise jõud

Veel tõhusaid abistamisviise juhuks, kui õpilasel on probleem

Toetav kuulamine (vaikimine)

Toetavad reaktsioonid ja kehakeel

Ukseavajad

Aktiivne kuulamine

Milles suhtlemine tegelikult seisneb?

Kuidas õppida aktiivselt kuulama?

Hoiakud, mida aktiivne kuulamine eeldab

„Miks peaksin mina õpilasi nõustama? Mina olen õpetaja!”

Kahte tüüpi verbaalsed sõnumid ja nende mõju õpilastele 102

12 suhtlemistõket

1. Käsitamine, kamandamine

2. Hoiatamine, ähvardamine

3. *Moraali lugemine ja jutlustamine*
4. *Nõuandmine, ettepanekute tegemine, lahenduste pakkumine*
5. *Loengu pidamine, loogika ja faktide kasutamine*
6. *Hinnangu andmine, kritiseerimine, süüdistamine*
7. *Sildistamine ja naeruvääristamine*
8. *Tõlgendamine, analüüsimine, diagnoosimine*
9. *Kütmine, nõustamine*
10. *Rahustamine, kaasatundmine, lohutamine*
11. *Küsitlemine, uurimine, ülekuulamine*
12. *Tagasiõtombumine, kõrvalepõiklemine, naljatlemine, teema vahetamine*

Kuidas suhtlemist soodustada?

1. *Toetav kuulamine ehk vaikimine*
2. *Toetavad reageeringud ja kehakeel*
3. *Ukseavajad*
4. *Aktiivne kuulamine ehk peegeldamine*

4. Aktiivse kuulamise kasutusvõimalused 113

Kuidas korraldada klassis tulemuslikke arutelusid kindlal teemal?

Kuidas kasutada aktiivset kuulamist vastupanu puhul?

Kuidas kasutada aktiivset kuulamist sõltuvate õpilaste aitamiseks?

Kuidas luua õpilasekeskne arutelurühm?

Kuidas aitab aktiivne kuulamine vanema ja õpetaja vahelises vestluses?

Mida on võimalik saavutada kolmepoolse vestlusega?

Kokkuvõte

5. Mida õpetajad teha saavad, kui õpilased neile probleeme põhjustavad? 151

Kui probleem on õpetajal

Ebaefektiivsed viisid õpilaste käitumise muutmiseks

Miks lahenduse pakkumisest kasu ei ole?
Miks alandavatest sõnumitest kasu ei ole?
Miks kaudsetest sõnumitest kasu ei ole?
Sina-keel ja mina-keel
Miks sina-sõnumid ei toimi?
Miks mina-sõnumid tõhusamad on?
Kuidas mina-sõnumit koostada?
Miks on oluline pärast mina-sõnumit käiku vahetada?
Kuidas õpetajad ennast vihale ajavad?
Mina-sõnumite ohud
Tõhusate mina-sõnumite kasud

6. Probleemide ennetamine keskkonna kohandamise abil 185

Tüüpilise klassiruumi puudused
Loominguline lähenemine muutustele
Süsteemne lähenemine klassiruumi keskkonnale
Keskkonna rikastamine
Keskkonna vaesestamine
Keskkonna piiramine
Keskkonna avardamine
Keskkonna ümberkorraldamine
Keskkonna lihtsustamine
Keskkonna süstematiseerimine
Planeerimine
Kuidas aega klassis tõhusamalt kasutada?
Miks hajus aeg probleeme tekitab?
Miks individuaalne aeg oluline on ja kuidas selleni jõuda?
Miks optimaalne aeg oluline on ja kuidas seda saavutada?
Õppimise ja õpetamise ala võimalused

7. Konfliktid klassis 209

Mis on tegelikult konflikt?

Millest konflikt tegelikult tekib?

Kuidas õpetajad tavaliselt konflikte lahendavad?

Kaks „võit või kaotus” lähenemist: I ja II meetod

Mida on teada I meetodi kohta?

Mida on teada II meetodi kohta?

Nende kahe meetodi vahel pendeldamine

Kuidas I ja II meetod võimule toetuvad?

Autoriteet klassis

T-tüüpi autoriteet (on seotud teadmistega) = autoriteet

V-tüüpi autoriteet (põhineb võimul) = autoritaarsus

Võimu piiratus

Õpetaja võim saab paratamatult otsa

Võim mõjub õpilastele hävitavalt

Õpilaste toimetulekustrateegiad

Vastuhakk, mäss, risti vastupidi tegemine

Kättemaks

Valetamine, vingerdamine, tunnete varjamine

Teiste süüdistamine, pealekaebamine

Petmine, spikerdamine, plagieerimine

Valitsemine, kiusamine, tüüritsemiseerimine

Vajadus võita, hirm kaotada

Liitude sõlmimine

Alistumine, kuuletumine, järeleandmine

Lipitsemine ja pugemine

Mugandumine, riskide mittevõtmine

Endassetõmbumine, põgenemine, fantaseerimine

Miks ei ole hea kasutada II meetodit?

Kuidas mõjub võim võitjale?

Millega võimu ja autoritaarsust õigustatakse?

„Tarkus tuleb vanuse ja kogemustega”

„Õpilased vajavad tegelikult piire oma käitumisele.”

„Meil on kohustus kultuuri edasi kanda”

„Mõnede laste puhul on võim vajalik”

„Karm, aga õiglane”

8. Kaotajateta konflikti lahendamise meetod 251

III meetod ehk ilma kaotajateta konflikti lahendamise meetod

Kuidas III meetodit klassis kasutada?

III meetodi kasutamise eeldused

III meetodi kuus tegevussammu

1. samm: probleemi (konflikti) ja vajaduste sõnastamine

2. samm: võimalike lahenduste genereerimine

3. samm: lahendusvariantide hindamine

4. samm: mõlemale osapoolale sobiva lahenduse väljavalimine

5. samm: lahenduse planeerimine ja elluviimine

6. samm: lahenduse hilisem hindamine

III meetodi kasutamine klassis

Arutelu, kus kasutati III meetodit

III meetodi eelised koolis

Kellelegi ei jää halba tunnet

Õpilased on enam huvitatud lahenduse elluviimisest

Kaks pead on ikka kaks pead

III meetodi puhul pole vaja veenmisega tegelda

Ei ole vaja kasutada võimu ja autoriteeti

Lastele meeldivad õpetajad ja õpetajatele lapsed

III meetodi abiga jõuab tegelike probleemideni

Õpilased muutuvad vastustundlikumaks ja küpsemaks

9. Kaotajateta meetodi rakendamine: III meetodi kasutamise võimalused koolis 289

Kuidas III meetodiga lahendada õppimise ja õpetamise konflikte?
 Kuidas III meetodiga lahendada õpilaste omavahelisi konflikte?
 Kuidas kasutada III meetodit klassi reeglite kehtestamisel?
 Kuidas korraldada klassikoosolekut reeglite kehtestamiseks?

Hirmust ülesaamine

Ettevalmistused

Koosoleku läbiviimine

Õpetaja roll

Reeglite kehtestamise koosoleku eelised

Aga ajakulu?

Tüüpilised probleemid III meetodi kasutamisel

Konkureerivad lahendused või konkureerivad vajadused

Mida teha, kui õpilased ei pea kokkulepetest kinni?

Kuidas käituda väljaspool õpetaja otsustuspiire olevate küsimustega?

Mis saab siis, kui ei suudeta lahendustes kokkuleppele jõuda?

Mida teha, kui õpilased põimivad lahendusse karistuse?

Kuidas nõuda väljapoole õpetaja võimupiire jäävate reeglite täitmist?

Kas on olukordi, kus I meetodi kasutamine on vajalik?

Kuidas nende oskuste õppimine õpilasele kasuks tuleb?

10. Väärtuskonfliktid koolis 325

Kuidas väärtuste kokkupõrget ära tunda?

Miks mina-sõnumid väärtuskonfliktide puhul harva toimivad?

Miks III meetod väärtuskonfliktide puhul harva toimib?

Miks I meetod väärtuskonfliktide puhul ei toimi?

Miks II meetod väärtuskonfliktide puhul ei toimi?

Kuidas väärtuskonfliktidega toime tulla?

Saage efektiivseks konsultandiks

Olge eeskujuks selles, mida te väärtuslikuks peate

Iseenda muutmine

Aktsepteerida seda, mida muuta ei saa

11. Muudame kooli õpetamise jaoks sobivamaks 351

Õpetajatele probleeme tekitavate koolide tunnused

Õpetajad on alluvad

Õpetajad ei osale otsuste tegemisel

Jäikus ja vastuseis muutustele

Ühetaoliste väärtushinnangute pealesurumine

Teiste süüdistamine

Mida saavad õpetajad selleks teha, et organisatsioonis oma mõjuvõimu suurendada?

Tunnista oma rolli tähtsust

Kasutage alati käitumise akent

„Kas ma võin neid oskusi kasutada oma ülemusega suheldes?”

Ühtsuses on jõud

Kuidas koosolekutel tõhusam olla?

Enne koosolekut

Koosoleku ajal

Pärast koosolekut

Kuidas olla efektiivne konsultant?

Hakake oma õpilaste huvide kaitsjaks

Märkused ja soovitatav kirjandus 369

Kuidas saab TET-õskusi Eestis õppida? 373

Tänuõnad 375

Kuidas õpetajad sellest raamatust võimalikult palju kasu saaksid?

1. Õpetajad saavad koolis Gordoni õpetaja efektiivsustreeningu meetodeid edukamalt rakendada, kui neid toetab lisaks õpikeskkond kodudes. Seepärast soovitame teil julgustada lapsevanemaid lugema asjakohasest raamatust vanema efektiivsustreeningu kohta (PET, eestikeelse raamatu pealkiri on “Tark lapsevanem”).
2. Õpetajad saavad TET-i meetodeid oma klassis paremini rakendada, kui ka direktor ja kolleegid TET-i kontseptsiooni mõistavad ja toetavad. Seetõttu on oluline oma kooli juhtkonnale TET-i tutvustada. (11. peatükis anname soovitusi, kuidas oma TET-i kogemusi koolis teistega jagada.)
3. TET on terviklik süsteem, milles sisalduvad oskused ja põhimõtted töötavad kõige paremini siis, kui neist kõigest on aru saadud.
4. Teavitage oma õpilasi sellest, mis TET on ning miks ja kuidas te seda klassis koos kasutama hakkate. See vähendab nende vastupanu teie uuele meetodile ning neist saavad hoopis teie partnerid õppimise nauditavamaks muutmisel.

5. TET annab teile spetsiifilised oskused oma töö lihtsamaks ja nauditavamaks muutmiseks, kuid neid oskusi peab harjutama seni, kuni nad teie pärisosaks muutuvad. Teie ülesandeks jääb sobivate juhtumite ehk harjutusvõimaluste leidmine nii klassis kui ka väljaspool seda.
6. Ka õpilased saavad neid suhtlemise ja konfliktilahendamise oskusi õppida. Kui tahate oma direktorit ja kolleege dr Gordoni õpilastele mõeldud programmist teavitada, siis selleks vajaliku teabe leiate raamatu lõpust.

Selle raamatu idee ja inimesed selle taga

Kui ei oleks olnud mõnda väga erilist noort inimest, kellega me teineteise elus nii olulist rolli mängisime, siis ei oleks ma kindlasti kirjutanud raamatut õpetamisest. Need lapsed toodi minu kabinetti oma vanemate poolt lootuses, et mina nad „korda teeksin” või neil paremini kohaneda aitaksin. Kuigi mul endal oli harva tunne, et ma selliseid ebareaalseid ootusi tõesti täita suudan, siis tänu psühhoteraapeutide väljaõppele olid mul oskused ja suhtumine, tänu millele enamik neist noortest mind endale lähedale lasid. Nii lähedale, et sai tekkida eriline suhe, milles oli avatust, usaldust, ausat suhtlemist, soojust ja vastastikust hoolimist.

Nendest suhetest, mis mõjusid mulle sama rikastavalt nagu neile, sain teada, kuidas lapsevanemad – küll tahtmatult, kuid järjekindlalt – lastele ja noortele haiget teevad. Nad kahjustavad laste enesehinnangut ja vähendavad enesekindlust, lämmatavad nende loovust, muserdavad neid ja jäävad lõpuks ilma nende armastusest. Neid noori kuulates hakkasin aru saama, kuidas täiskasvanud sandistavad neid, kellele nad just kõige vähem haiget teha soovivad. Nad teevad seda nendega rääkides, igapäevaseid konflikte lahendades, neid distsiplineerida püüdes ning neile oma väärtushinnanguid võimu ja autoriteediga peale sundides.

Sellegipoolest on nende kavatsused enamasti head ning nende vanemate puhul ei tuvastanud ma midagi sellist, mida professionaalsed psühholoogid patoloogiks või haiguseks nimetaksid. Need vanemad olid lihtsalt halvasti informeeritud. Ma ei pea silmas hariduse puudumist, sest paljud neist olid edukad advokaadid, arstid, insenerid, ministrid ja ärimehed. Ometigi ei olnud formaalne haridus andnud neile kõige elementaarsemaid teadmisi põhimõtetest ja oskustest, mida on vaja toimivate inimsuhete loomiseks, ausaks omavaheliseks suhtlemiseks ja konfliktide konstruktiivseks lahendamiseks.

Kas vanematele saaks neid põhimõtteid ja oskusi õpetada? Mina uskusin, et saab, ning seepärast hakkasin välja töötama koolitusprogrammi, mis võiks neid selle juures aidata. Nüüd, üle 40 aasta hiljem, on sellel kursusel, mida tuntakse vanemate efektiivsustreeninguna (PET, *Parent Effectiveness Training*), osalenud üle miljoni lapsevanema. Lisaks sellele on müüdnud 4,5 miljonit PET-i raamatut, millest äsja ilmus uus trükk 30 aastapäeva puhul. Sellest võib järeldada, et lapsevanemad vajavad laste kasvatamisel abi ning paljud kasutavad parema teabe ja väljaõppe saamise võimalusi.

Pärast PET-i läbimist nägid lapsevanemad, kui palju paremaks muutusid nende suhted oma lastega kodus, ning teavitasid PET-ist oma laste koole, et ka õpetajatel (kui nende laste teistel vanematel) oleks võimalik koolitusprogrammist osa saada. Ma olen nendele lapsevanematele väga tänulik, sest tänu nende hoolele ja julgusele võimaldasid paljud koolid oma õpetajatel efektiivsustreeningul osaleda.

Nii sündiski õpetaja efektiivsustreening (TET, *Teacher Effectiveness Training*) – kursus õpetajatele, mis keskendub õpetaja ja õpilase vahelistele suhetele. See raamat käsitleb põhimõtteid ja oskusi, mida me TET-i raames juba üle 35 aasta edukalt tutvustanud oleme.

Ma oleksin selle raamatu kirjutamise juures tõsiselt kõhelnud, kui mul poleks olnud *Gordon Training International*'is kolleegi, kellel

on hariduse valdkonnas laialdased kogemused nii õpetaja, nõustaja, treeneri kui ka direktorina. Noel Burch, kes tol ajal oli meie organisatsiooni haridusprogrammide juht, teab oma kogemustest, kuidas TET-is käsitletavaid oskusi ja filosoofiat kasutades kooli inimlikumaks muuta. Konsultandi ja kaastöötajana aitas ta mul luua käesoleva raamatu ülesehituse ning otsustada selle stiili ja sisu üle. Peale selle aitas ta oma kogemustega, mis ta oli omandanud, püüdes koole nii õpilaste kui ka õpetajate jaoks paremaks muuta.

Dr Thomas Gordon
Gordon Training International'i asutaja
Solana Beach, California

Märkus: PET on Eestis tuntud Gordoni perekooli nime all. PET-i raamat on eesti keeles ilmunud pealkirja all „Tark lapsevanem”.

Märkus: TET-i programmi nimetatakse Eestis „Õpetajate kool: kuidas tunda ennast õpetajana paremini?”.

1.

Õpetaja ja õpilase vahelised suhted: puuduv lüli

Õpetamine on universaalne tegevus, millega me kõik kokku puutu-
me. Vanemad õpetavad oma lapsi, tööandjad oma töötajaid, treenerid
oma võistkonda, abikaasad teineteist ja mõistagi õpetavad elukutseli-
sed õpetajad oma õpilasi. Käesolev raamat räägib sellest, kuidas õpe-
tamist märksa tõhusamaks muuta; kuidas õpilaste teadmisi arendada
ja küpsust suurendada, kuidas end õpetajana paremini tunda. Seda
kõike õpetajale konfliktide arvelt õpetamisaega juurde võites.

Kuigi Gordoni õpetaja efektiivsustreening (*Teacher Effectiveness
Training*, TET) on välja töötatud elukutselistele õpetajatele mõeldes,
saab selles raamatus tutvustatavate meetodite ja oskuste abil oma
tegevust tõhusamaks muuta igaüks, kes õpetamisega kokku puutub.

Täiskasvanud kulutavad hämmastavalt palju aega noorte
õpetamisele. Osa sellest ajast on mõttekalt kulutatud, sest mis tahes
vanuses laste abistamine uute teadmiste ja oskuste omandamisel on
rõõmustav kogemus. Lapsevanemale, õpetajale või noorsootöötaja-
le annab rahulolutunde lapse arengule kaasaaitamine, teadmine, et
kellegi teise elu rikastamiseks on midagi tehtud. Rõõm on vaadata,
kui noor inimene saab oma õpetajalt midagi, mis tema maailmapilti
avardab ja oskuste pagasit suurendab.

Kuid nagu me kõik teame, võib noorte õpetamine ka meelehärmi ja muret põhjustada. Liigagi tihti peavad lapsevanemad, õpetajad ja noorsootöötajad pettuma, sest nende innukas soov noortele midagi väärtuslikku õpetada ei suuda paraku noori sama innukalt õppima panna. Oma pingutustele vaatamata peavad õpetajad kokku puutuma tõrksa vastupanu, vähese motivatsiooni, tähelepanu hajumise, seletamatu huvipuuduse ja tihti ka otsese vaenulikkusega.

Kui noored pealtnäha põhjuseta keelduvad õppimast seda, mida täiskasvanud neile nii õpetada püüavad, siis ei paku õpetamine erilist rõõmu. Selline kogemus võib õpetajas tekitada küündimatuse või lootusetuse tunde või ta lausa vihale ajada. Liiga sageli toob see kaasa sügava pahameele tõrksa ja tänamatu õpilase suhtes.

Mis siis määrab selle, kas õpetamine kujuneb edukaks või mitte, selle, kas õpetamisprotsess valmistab rõõmu või tekitab vastupanu? Õpetamise tulemuse määravad muidugi mitmed asjaolud, kuid selles raamatus me väidame, et kõige tähtsam on, et õpetaja suudaks oma õpilastega luua rahuldustpakkuvaid suhteid.

Head suhted õpetaja ja õpilase vahel on otsustava tähtsusega ja tegelikult tähtsamgi, kui see, mida, kuidas ja keda õpetaja õpetada püüab. Käesolev raamat räägibki sellest, kuidas selliseid suhteid saavutada.

MIS MÄÄRAB ÕPETAJA JA ÕPILASE VAHELISE SUHTE OLEMUSE?

Oluline on märkida, et õpetamine ja õppimine on kaks eri asja, kaks omaette ja selgelt eristatavat tegevust. See, et õpetamisega tegeleb üks isik, samas kui õppimine toimub n-ö teise isiku sees, ei ole sugugi kõige vähem tähtis erinevus nende kahe protsessi vahel. Kuigi see tundub iseenesestmõistetav, tasub selle üle mõelda, sest selleks, et õpetamine ja õppimine hästi toimiksid, peab kahe osapoole vahel

olema eriline suhe. Õpetaja ja õpilase vahel peab olema teatav side, sild, ühenduslüli.

Seepärast keskendub suur osa sellest raamatust *suhtlemisoskustele*, mida õpetajad suhte loomiseks ehk silla ehitamiseks vajavad. Põhilised suhtlemisoskused on tegelikult piisavalt lihtsad, et iga õpetaja neist aru saaks, samas aga eeldab selliste oskuste omandamine pidevat harjutamist, samamoodi nagu golf, suusatamine, laulmine või mõne pilli mängimine. Need olulised suhtlemisoskused ei esita õpetajatele erilisi nõudmisi ega sunni neid omandama hulgaliselt teoreetilist materjali haridusteooria, õppemetoodika või lapse arengu kohta.

Vastupidi: oskused, mida meie kirjeldame ja selgitame, on peamiselt seotud rääkimisega. Rääkimisega ei ole meil tavaliselt suuremaid probleeme. Rääkimine võib olla konstruktiivne või destruktivne, see võib õpetaja õpilastest kas eraldada või neid hoopis üksteisele lähendada. Jällegi iseenesestmõistetav, kuid väärib järelemõtlemist, sest rääkimise mõju sõltub *sellest, kuidas seda tehakse* ja kas õpetaja valib *olukorraga kõige sobivama rääkimisviisi*.

Meie juhised õpetaja töö tõhusamaks muutmiseks tuginevad õpetajale juba tuttavatele igapäevastele suhtlemissituatsioonidele, millele me lisame tundlikkust ja erioskusi.

Näiteks võib tuua kiituse. Iga õpetaja teab, kuidas lapsi kiita. Meie pakutav õpetaja efektiivsustreening liigub aga sellest punktist edasi. Me näitame, kuidas üks kiitmisviis võib õpilases tekitada tunde, et teda on valesti mõistetud või et temaga manipuleeritakse, samas kui pisut teisiti sõnastatud kiitus annab õpilasele märku, et õpetaja on inimlik, mitte võlts ning tõepoolest hoolib oma õpilasest.

Liialdamata võib öelda, et suur hulk uurimusi on näidanud, et *kuulamine* on õppimise soodustamise juures kõige olulisem.¹ Tegelikult on igal õpetajal, välja arvatud mõned üksikud erandid, loomulikud eeldused ja piisavalt kogemusi õpilaste kuulamiseks. Samas ei pruugi see, mida õpetaja arvab end kuulvat, olla see, mida õpilane

tegelikult öelda tahab. Meie õpetaja efektiivsustreening õpetab, kuidas kontrollida oma kuulamise täpsust ja kindlaks teha, kas kuuldu on ikka see, mida õpilane tõepoolest mõtleb. See näitab õpilasele, et te ei ole teda mitte üksnes kuulnud, vaid olete temast ka aru saanud.

Lisaks näitame, millal laste kuulamine ei ole asjakohane. Mõningatel juhtudel tuleb hea kuulaja olemise soovitus eirata, näiteks kui te püüate lastele klassis või kodus midagi õpetada, aga nad segavad vahele või nende käitumine on muul viisil vastuvõetamatu. Me näitame, miks te peate sellistel puhkudel lastele teada andma, et teie vajadused on rahuldamata, ja kuidas seda teha nii, et te laste tundeid ja enesehinnangut sealjuures võimalikult vähe riivate.

Siinkohal on oluline rõhutada: *see raamat ei räägi sellest, mida õpetajad ja vanemad lastele ja noortele õpetama peaksid*. Selle otsustamine tuleks jätta neile, kellel on rohkem kogemusi õppekavade koostamise ja hariduslike eesmärkide sõnastamise osas ning kes on pädevamad hindama, mida on noortel oluline kodus ja koolis õppida. Tegelikult on arusaamad ka selles vallas erinevad eri kodudes, koolides ja kogukondades.

Meie kursus põhineb eeldusel, et õpetaja ja õpilase vahelised suhted on määrava tähtsusega saavutamaks edu *mis tahes* teema, aine, oskuse, väärtuse või uskumuse õpetamisel. Olgu tegemist ajaloo, matemaatika, inglise keele, kirjanduse või keemiaga – kõike saab noortele huvitavaks teha, kui õpetaja on õppinud kujundama õpilastega suhteid, mille puhul õpilased ja õpetaja üksteise vajadusi austavad.

Olgem ausad, isegi korvpalli, kunstiopetust, kehalist kasvatust või terviseõpetust saab õpetada igavalt või nii, et õpilased avaldavad õppimisele tõrksat vastupanu. Seda juhul, kui õpetaja kujundab suhted, mille puhul õpilased tunnevad, et neid surutakse alla, ei usaldata, mõistetakse valesti, käsutatakse, alandatakse või kritiseeritakse.

Enamikus koolides kulub suur osa ajast, mida muidu saaks kasutada õpetamiseks ja õppimiseks, õpilaste probleemidele, mille

lahendamiseks õpetajad pole enamasti väljaõpet saanud, või õpetaja probleemidele seoses õpilastega, kes ei tööta kaasa või hakkavad vastu ja keda õpetajad kontrollida ei suuda. Oskused ja meetodid, mida me selles raamatus õpetaja töö tõhusamaks muutmiseks pakume, jätavad õpetajale ainest sõltumata *rohkem aega õpetamiseks*. Samuti tekitavad need vahendid *rohkem aega, mil toimub tõeline õppimine*. Igas peatükis tutvustame me uut oskuste rühma, millest igaüks suurendab õppimise ja õpetamise aega, nagu meie seda nimetame, ehk aega, kui õpilased lasevad õpetajal õpetada ja õpetaja motiveerib õpilasi õppima.

JÄRELEPROOVITUD OSKUSED, MITTE ÄHMASED ÜLDISTUSED

Selles raamatus tutvustatavaid oskusi ja meetodeid on õpetatud sadadele tuhandetele õpetajatele Ameerika Ühendriikides ja teistes riikides üle maailma õpetaja efektiivsustreeningu käigus.

Pärast selle programmi loomist 1966. aastal on seda nii riigi- kui ka erakoolide õpetajate koolituse osana kasutatud eel-, alg-, põhi- ja keskkooli õpetajate puhul. TET arenes välja dr Thomas Gordoni efektiivsustreeningust lapsevanematele, mida hakati nimetama PET-iks (*Parent Effectiveness Training*) ning mida on õpetatud üle terve USA ja veel 43 riigis. Õpetajad ja koolijuhid kuulsid lapsevanematelt, mida vanemate efektiivsustreeningul õpetati, ja palusid, et selline kursus korraldataks ka piirkonna õpetajatele, selleks et nad saaksid omandada samu suhtlemisoskusi ja konflikti lahendamise meetodeid, mida nad võiksid kasutada oma töös õpilastega. Aasta jooksul töötati välja erikursus õpetajatele, sealjuures arvestati just nende suhtlemisprobleemidega, millega õpetajad puutuvad kokku 30–40 õpilasega klassis.

Käesolev raamat sisaldab samu põhimõtteid, oskusi ja meetodeid, mis me koos õpetajatega TET-i käigus välja töötasime ja järele

proovisime. Paljud käesolevas raamatus toodud näited ja juhtumid on kogutud just kursustel osalenud õpetajatelt.

Nendele kogemustele toetudes on käesolevas raamatus üksikasjalikult kirjeldatava õpetaja efektiivsustreeningu eesmärgiks spetsiifiliste oskuste arendamine – me ei keskendu siin mitte abstraktsetele haridusteooriatele, vaid praktikale ehk sellele, mida õpetajad iga päev klassis öelda ja teha saavad.

TET-i kursuste korraldamise käigus saadud kogemus on meid enamiku õpetajate ametlikult tunnustatud hariduse suhtes kriitiliseks muutnud. Tundub, et neile on tutvustatud termineid, ideesid ja teooriaid, ilma et neile oleks õpetatud praktilisi oskusi nende abstraktsete teadmiste rakendamiseks. Jutt käib sellistest mõistetest nagu „õpilaste vajadustega arvestamine”, „tundekasvatus”, „klassi õhkkond”, „vabadus õppida”, „humanistlik haridus”, „õpetaja kui teadmiste allikas”, „kahepoolne teabevahetus” jne.

TET-is on käsitletud selliseid ideid ja teooriaid, mida teadlased nimetavad tegevuse määratlemiseks – tegemist on reaalselt rakendatavate tegevusjuhistega selle kohta, mida õpetaja saaks teha või öelda.

Võtame näiteks mõiste, mida enamik õpetajaid oma väljaõppe jooksul korduvalt on kuulnud: „õpilaste vajadustega arvestamine”. Siit on puudu konkreetsed tegevused, mida õpetaja tegema peaks, et õpilaste vajadustega arvestamist näidata. Siinkohal aitab TET-i III meetod, mis annab praktilised juhised, kuidas õpetaja ja õpilase vahelisi konflikte lahendada nii, et keegi kaotajaks ei jää. III meetod koosneb kuuest sammust, mis aitavad õpetaja ja õpilaste vahelise probleemi lahendada viisil, kus nii õpetaja kui ka õpilaste vajadused saavad rahuldatud.

III meetod annab õpetajatele töövahendi, mida nad saavad kasutada iga päev ja mis võimaldab neil arvestada õpilaste vajadustega, ilma et õpetaja peaks selleks oma vajadusi alla suruma. TET-i

abiga ei ole õpilaste vajadustega arvestamine enam abstraktne mõiste, vaid õpetajad õpivad, kuidas seda tegelikult teha.

Sama kehtib mõiste „demokraatia klassis” kohta. TET annab õpetajatele oskused ja tegevuskava, kuidas luua klassis demokraatlikku õhkkonda, mis kaasaks kõiki – ka õpetajat – koostama reegleid, mida kõigil järgida tuleb. TET pakub õpetajale toimivaid alternatiivseid tavapärasele võimu ja autoriteedi kehtestamisele (mis on ju demokraatlike suhete otsene vastand).

Paljud õpetajad on TET-i kirjeldanud kogemusena, mis õpetab, kuidas õpetamise puhul ellu rakendada seda, mis varem oli olnud vaid kättesaamatu, kõrgelt hinnatud abstraktsioon.

OSKUSED, MIS AITAVAD ÕPILASTEL ARENEDA

Õpilase areng on iga kooli ja iga õpetaja eesmärk. Samas hoiavad enamiku õpetajate poolt kasutatavad ja enamiku koolijuhtide poolt heaks kiidetud õppemeetodid õpilased sõltuvana. Selle asemel et *vastutus-tunnet* kasvatada, käsutab ja kontrollib enamik õpetajaid ja koolijuhte igas eas õpilasi, justkui ei saaks neid usaldada või vastutusvõimeliseks pidada. Selle asemel et iseseisvust soodustada, suurendab kool õpilaste sõltuvust oma õpetajatest, et need dikteeriks, mida, kuidas, millal ja muidugi ka kui hästi nad peaksid õppima.

Mitte et õpetajad tõesti sooviksid, et õpilased oleksid vastutus-tundetud ja sõltuvad – enamik õpetajaid ei soovi. Pigem on asi selles, et õpetajatel on vaja õppida, kuidas suunata õpilast iseendas arendama sihikindlust, vastutustunnet, vaba tahet, enesevalitsust ja enesehinnangut. Sellised omadused ei kujune mitte juhuslikult, vaid õpetajad ja lapsevanemad peavad neid kasvatama ja teadlikult arendama.

TET-i puhul näitamegi, kuidas tühjade ideaalide juurest edasi liikuda ja õpilase arengut soodustada. Näiteks 3. ja 4. peatükis näitame, kuidas õpetaja saab kasutada aktiivset kuulamist, selleks et aidata

õpilastel lahendada õppimist takistavaid probleeme. Abi antakse selliselt, et *õpilasel endal on võimalus lahendus leida*, selle asemel et talle midagi soovitada või lahendusi pakkuda, mis paraku on enamiku õpetajate puhul tüüpiline viis oma õpilaste probleemidega tegelda. Kui õpilasel lastakse oma probleemi lahendamise eest ise vastutada, teeb ta oma arengusse suure sammu vastutustunde ja enesekindluse poole.

Pange tähele, kuidas alljärgnevas õpilase ja õpetaja vahelises vestluses jätab õpetaja aktiivset kuulamist kasutades vastutuse lahenduse leidmise eest õpilasele. Vastates peegeldab kuulaja sõnumi kõneleajale tagasi. Klass on õppinud Ameerika kodusõda ning õpilase ülesanne on selle kohta referaat kirjutada.

ÕPILANE: Ma tahtsin teie arvamust küsida, et mis teemal ma oma referaadi kirjutama peaksin.

ÕPETAJA: Sa ei ole kindel, mis teema valida, kas nii?

ÕPILANE: Jah. Ma olen mitu päeva selle peale mõtelnud, aga siiani ei ole midagi pähe tulnud. Ma arvasin, et teil ikka mõni mõte on.

ÕPETAJA: Sa oled tõesti sellega vaeva näinud, aga seni ei ole sul erilist edu olnud.

ÕPILANE: Mis teemadel teised muidu kirjutanud on, millest tõesti hea töö on tulnud?

ÕPETAJA: Sa tahad leida teemat, millest väga hea töö saaks kirjutada, eks ole?

ÕPILANE: Jah. Ma pean selle referaadi eest viie saama, et koondhinne ka viis tuleks.

ÕPETAJA: Kõlab sedamoodi, et sa tunned tugevat survet saada selle aine eest viis.

ÕPILANE: Muidugi! Mu vanemad on päris pahased, kui ma viit ei saa. Nad tahavad, et ma õpiks sama hästi kui mu vanem õde. Ta on tõeline oivik.

ÕPETAJA: Sul on tunne, et sinult oodatakse koolis sama hääd tulemusi, kui on su õel.

ÕPILANE: Jah. Aga mina ei ole nagu tema. Mind huvitavad teised asjad. Ma tahaksin, et ma meeldiks oma vanematele sellisena, nagu ma olen, ja ma olen teistsugune kui Eva. Tema peale õppimise muud ei teegi.

ÕPETAJA: Sa tunned, et sa oled oma õest erinev, ja soovid, et sinu vanemadki sellest aru saaksid.

ÕPILANE: Teate, ma ei ole neile kunagi öelnud, mida mina tunnen. Nüüd vist ütlen. Võib-olla nad ei sunni mind siis enam nii palju tagant, et mul ainult viied oleksid.

ÕPETAJA: Sa mõtled, et võib-olla oleks hea neile öelda, mida sa tunned.

ÕPILANE: Mis mul ikka kaotada on. Ja võib-olla oleks sellest isegi kasu.

ÕPETAJA: Võita võib kogu maailma, kaotada pole midagi.

ÕPILANE: Õige. Kui nad mind nii palju tagant ei sunniks, ei peaks ma enam hinnete pärast nii palju muretsema. Võib-olla ma isegi õpiksin siis rohkem.

ÕPETAJA: Sulle võiks siis koolist veel rohkem kasu olla.

ÕPILANE: Jah. Siis ma saaksin referaadi kirjutada teemal, mis mind tõesti huvitab, ja ma õpiksin midagi juurde ka. Aitäh abi eest!

ÕPETAJA: Pole tänu väärt.

Õpetaja ei pakkunud murelikule õpilasele valmis lahendust (hoidus teemat soovitamast või nõu andmast) ning kasutas küllaltki tulemuslikult aktiivset kuulamist. Selle tulemusena jõudis õpilane sügavama probleemini (vanemate surve) ning pakkus omalt poolt välja lahenduse. Selle lühikese vestlusega aitas õpetaja õpilase arengule kaasa märksa rohkem, kui ta oleks seda teinud ilma aktiivse kuulamiseta.

Viiendas peatükis näitame, kuidas õpetaja saab kasutada mina-sõnumeid olukorras, kus õpilaste käitumine õpetamist segab. Mina-sõnumid *panevad vastutuse* oma käitumise muutmise eest *otseselt õpilasele*. Õpilasele antakse võimalus õpetaja vajadusi arvestades ise oma käitumist muuta. Selle tulemusena vastutab õpilane rohkem enda valitud käitumise eest, mis omakorda kasvatab vastutustunnet ja suurendab küpsust.

Need on vaid kaks näidet oskuste kohta, mida õpetajad ja teised täiskasvanud võivad omandada, selleks et toetada õpilaste arengut ning aidata neil kasvada vastutustundlikeks ja iseseisvateks täiskasvanuteks. On aeg, et täiskasvanud mitte üksnes ei *sooviks*, et noored rohkem vastutustunnet üles näitaksid, vaid et nad ise õpilasi sel teel suunaksid ja julgustaksid. Me teame juba, mis oskused ja meetodid selle saavutamiseks vajalikud on; vaja on vaid õpetajatele, vanematele ja noorsootöötajatele anda võimalus võimu ja autoriteedi alternatiive õppida. Seni kuni laste elu juhivad piits ja präänik, jäävad nad väikelapse tasemele ja neil ei ole eriti võimalusi õppida oma käitumise eest vastutama – nii ei kasvagi nad suureks.

ALTERNATIIV KÕRGUSHÜPPE MEETODILE

Õpilaste seisukohast vaadatuna nõuab kool neilt osalemist mängus, mida John Holt oma provokatsioonilises raamatus *Freedom and Beyond* nimetab lati ja küpsise mänguks.² Õpetaja hoiab latti teataval kõrgusel ja käsib õpilastel hüppata. Need, kes latist üle hüppavad, saavad küpsise. Siis tõstab õpetaja latti kõrgemale ja käsib uuesti hüppata. Õpilased saavad veel ühe küpsise, kui neil õnnestub latist üle hüppata jne.

Mitte ainult koolid ei püüa sel moel õpilasi midagi tegema panna – meie ühiskonnas on laialt levinud mõttemall, et just nii see käima peabki. Koolid lihtsalt peegeldavad ühiskonna harjumuspäras

mõtteviisi. Premeerimise kasutamine selleks, et motiveerida õpilasi õppima seda, mida mõni õpetaja, kool või riik vajalikuks peab, on meie ühiskonnas nii õpetajate kui ka teiste täiskasvanute seas sügavalt juurdunud. Lõppude lõpuks on see ju sama mäng, mida nemad, nende vanemad ja vanavanemadki koolis mängima pidid. Kuidas siis veel võimalik oleks? Miks peaks midagi muutma hakkama?

Viimastel aastatel on paljude piirkondade õpetajatele üle kogu Ameerika korraldatud koolituskursusi, mis õpetavad neid andma ülesandeid, mis motiveeriksid õpilasi teatava tulemuseni jõudma või muutma oma käitumist, mida õpetajad vastuvõetamatuks või vähekasulikuks peavad. Sotsioloogid on välja arendanud küllaltki keerulise käitumise juhtimise ehk käitumise parandamise teaduse, mis muudab õpetajad veelgi vilunumaks selles, mida nad on teinud aastasadu – meelitamaks lapsi õppima ja soovitud viisil käituma mitmesuguste tasudega.

Kuigi lati ja küpsise mängu reeglid on küllaltki selged, on õpilaste reaktsioon sellele mängule erinev ja vahel küllaltki ootamatu. Õpilane võib äkki otsustada, et selline hüppamine on tema jaoks liiga keeruline; niisiis keeldub ta hüppamast vaatamata sellele, et ta teab, et teda hüppe sooritamise korral küpsis ootab. Teine õpilane kaebab, et saab hüppata vaid nii kõrgele, kui suudab, ja teeb seejuures hädise hüppeliigutuse. Kolmas vihastab ja süüdistab õpetajat selles, et see on lati liiga kõrgele asetanud. Neljas lahkub nõrduvalt mängust, sest tema sõbrad saavad kõrgele hüppamisega ilusti hakkama ning naeravad tema kui saamatu ja alla keskmise hüppaja üle.

Neile õpetajatele, kes sellisesse haridussüsteemi enam ei usu või kellel on koolis tekkinud probleeme, mida nad ei ole saanud selle mängu abil lahendada, võivad meie õpetaja efektiivsuse kontseptsioonist endale paljutootava alternatiivi leida. See lähenemisviis annab õpilastele vabaduse (kuigi mitte vaba voli kõiges), arendab nende vastutustunnet ja otsustusvõimet, ärgitab neid koolielu arendamisel

Kuidas saab TET-i oskusi Eestis õppida?

Perekeskus Sina ja Mina on alates 2004. aastast Gordoni metodoloogia ametlik esindaja Eestis. Sina ja Mina tegeleb lähisuhete ja suhtlemisoskuste arendamisest huvitatud lapsevanemate ja lastega kokkupuutuvate spetsialistide (õpetajate, haridustöötajate jt), samuti noorte koolitamise ja nõustamisega ning avaliku teavitustööga.

Alates 2006/2007. õppeaastast on võimalik TET-i programm läbida ka Eestis. Koolitus on saanud nimeks „Õpetajate kool: Kuidas tunda ennast õpetajana paremini?“. Õpetajate kooli (TET-i) suhtlemiskoolituse käigus õpivad õpetajad rakendama käesolevas raamatus kirjeldatud suhtlemis- ja probleemilahendamise oskusi nii oma klassis kui ka kõigis oma suhetes. Koolituse eesmärk on aidata kaasa hea õppimise ja õpetamise keskkonna loomisele ning suurendada õpilaste ja õpetajate vahelist koostööd.

Võtke meiega ühendust, kui soovite teavet võimaluste kohta korraldada õpetajate kooli (TET-i) suhtlemiskoolitusi oma koolis:

Perekeskus Sina ja Mina
Vanaturu kael 8/10
Tallinn, 10140, Eesti
Telefon: +3726 816 570
Faks: +3726 816 571
www.sinamina.ee
perekeskus@sinamina.ee

Gordon Training International
531 Stevens Avenue West
Solana Beach, CA 92075, U.S.A.
Telefon: 800-628-1197
Faks: 858-481-8125
www.gordontraining.com
schools@gordontraining.com

Kuidas saab õppida Gordoni Perekooli (PET – vanema efektiivsustreeningu) oskusi?

Eestis on saanud väga positiivse tagasiside ka Thomas Gordoni lapsevanemate suhtlemiskoolitus Gordoni Perekool.

Gordoni Perekool on praktiline kursus lapsevanematele, kus püütakse leida vastused küsimustele:

kuidas kuulata last nii, et ta tajub, et teda mõistetakse;
kuidas rääkida lapsega nii, et ta teid mõistaks;
kuidas seada peres reegleid nii, et lapsed neid järgiksid;
kuidas lahendada konflikte võimu kasutamata nii, et keegi ei kaotaks;
kuidas lahendada erinevatest väärtushinnangutest tulenevaid erimeel-
susi.

Perekool toimub aktiivõppe põhimõttel lühiloengute, rühmatööde, rollimängude ja praktiliste harjutuste vormis. Grupi suurus on 12–15 inimest. Perekooli kestus on 32 akadeemilist tundi. Gordoni Perekooli kursused toimuvad regulaarselt üle Eesti. Lisainformatsiooni koolituste toimumise kohta saab perikeskuse kodulehelt www.sinamina.ee.

Lisaks on võimalik küsida nõu ja jagada oma kogemusi Internetis perefoorumis www.sinamina.ee, vestlusringis osalevad ja annavad nõu ka Gordoni Perekooli koolitajad.

Tänuõnad

Minu abikaasa ja kolleeg, lahkunud dr. Thomas Gordon ja tema kaastöötaja Noel Burch kirjutasid selle raamatu esimese väljaande 1974. aastal. Praeguseni on selle raamatu ostnud rohkem kui miljon õpetajat ning TET-il on osalenud sajad tuhanded õpetajad nii USA-st kui ka paljudest teistest maadest.

Peaaegu kolmkümmend aastat hiljem võtsin ma ette selle raamatu läbi-vaatamise kahel põhjusel. (1) Dr. Gordon oli väga mures selle pärast, kuidas lastega kodus ja koolis käitutakse. See mure oli tõukeks sellise oskuste süsteemi loomisel, mida vanemad ja õpetajad saaksid õppida ja kasutada selleks, et lastega tulemuslikult suhelda. (2) Ma arvan, et dr. Gordoni mudeli elushoidmine ja edastamine uuele õpetajate põlvkonnale on väga oluline.

Seda raamatut uuesti lugedes avastasin, et mudel, mille ta töötas välja 1950. aastatel kõigepealt juhtide jaoks ning seejärel vanemate ja õpetajate jaoks, on praegu täpselt sama asjakohane ja vajalik, kui see oli tollal. Minu tööks oli põhiliselt keelekasutuse tänapäevastamine ja uute näidete lisamine.

Ma sooviksin tänada järgmisi inimesi abi eest käesoleva parandatud trüki koostamisel:

dr. Art Beane, TET-i koolitaja, Mary Bess Holloway, põhikooli direktor, Holly Jones, keskkooliõpetaja, ja Michelle Adams, minu tütar ja partner *Gordon Training International*'is, kes aitasid raamatu üle vaadata õpetaja seisukohalt ning pakkusid välja mitmed parandused; Jacques Lalanne, GTI Prantsuse-Kanada TET-i esindaja, TET-i koolitajad dr. Michael Eisenbeiss, Jerry RunnerSmith, Patrick Sobota, Marlene Anderson ja Kathy Pigott-Newman, kellelt sain näited

TET-i oskuste rakendamise kohta koolis;

Stacy Forland Krich, kellel on suured kirjastamiskogemused ja kes kunagi ei ületa tähtaega;

Stephanie Higgs ja Dorianne Steele, kes on minu toimetajad *Crown Publishers'*is ja kes juhtisid selle raamatu kirjastamist äärmiselt delikaatselt ja asjatundlikult.

Linda Adams

*Gordon Training International'*i president

Solana Beach, California